

Det forborgne renæssancehus på Brobygård

Peter Bering

I september 2014 blev der afholdt Nordisk Slots- og Herregårdssymposium på Holckenhavn med 1600-tallet som tema.¹ Kunsthistoriker Claus M. Smidt talte i den forbindelse om periodens danske herregårdsarkitektur. Det var sikkert derfor, at deltagerne et par dage senere besøgte midtfynske Brobygård, da der var herregårdsekskursion. Al tilgængelig litteratur fortæller, at hovedbygningen blev nyopført i 1673 under Pernille Bille († 1684) og Børge Trolle († 1676), hvilket også er angivet med smedejern på sydgavlen. På samme tid opførtes en stor trefløjet bindingsværksavlsgård, som desværre gik til ved en lynbrand i 1921. I dens sted står i dag de smukke grundmurede avlsbygninger, som er tegnet af arkitekt Viggo Dahl. Nord for hovedbygningen findes stadig gamle bindingsværkslænger fra 1600- og 1700-tallet. Ved en hastig besigtigelse ligner huset et

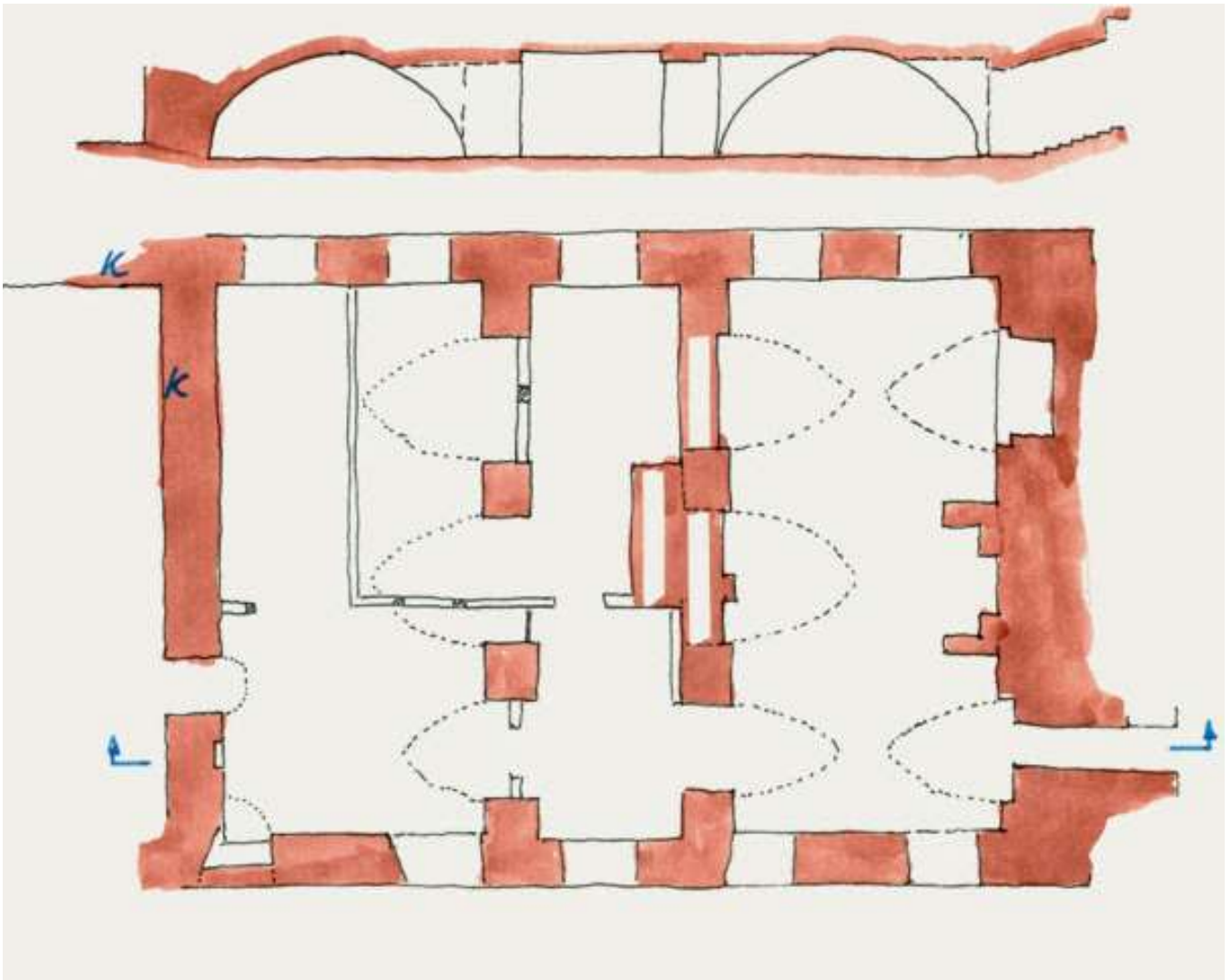
enkelt og aksefast barokhus med valmtag, fast rytme i fagene og centralt placeret dør. Døren i havesiden har ikke eksisteret i 1673.

Symposiedeltagerne havde den fornøjelse at se huset og havde derved lejlighed til lidt nærmere studier. I 1580'erne blev gården købt af Frantz Rantzau (1555-1612), og den er afbildet som en af de små charmerende vignetter på Den Rantzauske Tavle, som blandt andet kan ses gengivet i *Danske Herregaarde ved 1920*.² Udseendet er næppe pålideligt, men billederne ægger både arkitekter og historikere. For kunne der være rester af et ældre hus gemt i bygningen?

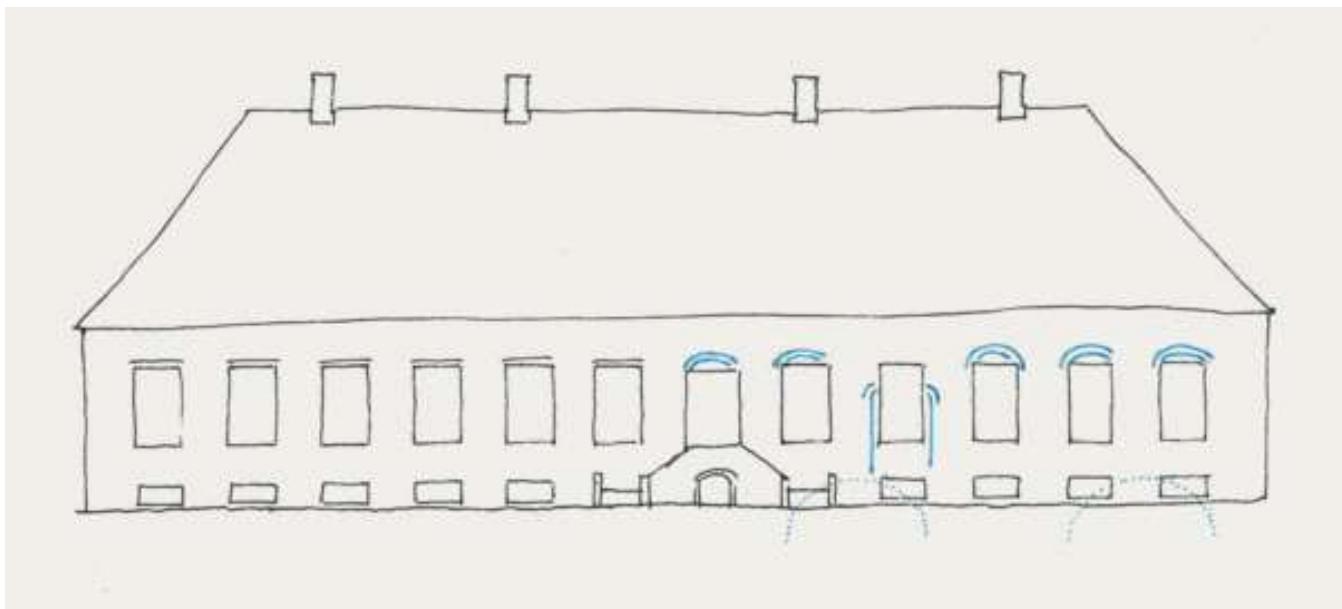
Derfor spurgte denne artikels forfatter ejer Jacob Schaffalitzky de Muckadell, om man måtte se nærmere på kælderen og fik heldigvis lov. Det viste sig nemlig at være særdeles interessant, for dernede findes væsentlige dele af et ældre hus, som blandt andet har to fladspændte tøndehvælv med udpræget renæssancefacon. De overhvælvede rum er i husets nordlige hvælvdel, men den byggeteknik var helt forladt i 1673.

Udvendig er der også nogle uregelmæssigheder, som viser, at det ikke er et hundrede procent nyopført 1600-talshus. Gennem hvidtekalken anes spor af kurvehanksbuede stik over nogle af vinduerne. Og ser man lidt bedre efter, og giver man sig til at tælle vinduesfag, går regulariteten og symmetrien fløjten. Der er nemlig fem vinduesfag nord for hoveddøren og seks fag syd for.

Hovedbygningen på Brobygård set fra øst. Brobygård var i 2014 mål for en herregårdsekskursion i forbindelse med Nordisk Slots- og Herregårdssymposium. Foto: Peter Bering.

Skitseopmåling af kælderens nordlige del (plan og snit). Planen er orienteret med nord mod højre. Der er to fladspændte tøndehvælv, og stikkapperne viser, at der formentlig har været et stort rum. Den store skorsten i det midterste rum er en senere tilføjelse, ligesom tilmuringerne af de tre arkadebuer (markeret med hvide striber). Det rum har i dag et glatpudset loft. Hvis renæssancehuset har haft samme længderetning som det nuværende – hvilket er mest sandsynligt – går hvælvene på tværs, ligesom det er tilfældet med kælderens på Valdemars Slot. Hvorledes loftet var i den midterste del, vides ikke. Trappen i nordgavlen forbinder kælderens med gulvet i den nordre bindingsværkstilbygning, der er nærmest i terrænniveau. Kernen i den bygning kan meget vel være fra Rantzaus tid. Der har måske også været en tilbygning syd for hvælvkælderens. Der er i hvert fald bunden af en kampestenskælder, hvor der over kampestenene er muret med store, genanvendte mursten i kludderforbandt (markeret med "K"). Den Rantzauske Tavle viser et kort, ret højt hus med lavere tilbygninger ved begge gavle, men man skal passe på med at tro for meget på billedet, for maleren har ikke set huset. Nordgavlen står, men det vil gå for vidt at gætte på den sydlige udstrækning af Rantzaus hus. Illustration: Peter Bering.

Skitse af østsidens facade. De seks sydlige vinduer har alle lige stik. De seks nordlige har mere eller mindre synlige kurvehanksbuede stik – tegnet med blåt. Over det fjerde vindue fra nord er muret direkte igennem oven på karmen. Men der er tydelige false, og de yderste dele af et lavere placeret stik med større spændvidde er bevaret. Det kan kun tolkes som en døråbning. Illustration: Peter Bering.

Sydgavlen med Børge Trolle († 1676) og Fru Pernille Billes († 1684) initialer og årstallet 1673. Hjørnepavillonen fra omkring 1910 er tegnet af Martin Borch (1857-1937) og ifølge historikeren William Norvin (1878-1940) i Danske Herregaarde ved 1920: "så mesterligt udført, at ingen vil mistænke den for at være moderne". Foto: Peter Bering.

Rummet under det nordre hvælv benyttes ind i mellem til servering fra Brobygårds køkken. Det store åbne ildsted i nordsiden er bundet af renæssancehusets skorsten med en helt traditionel placering midt i en gavl. Foto: Peter Bering.

Den afrensede nordgavl i 1967 er den absolut bedst bevarede renæssancevinduesåbning med hele kurvehanksbuen intakt. Den i 1673 ommurede murkrone er også meget tydelig. Foto: Brobygård's arkiv.

Fjerde (oprindelig dør) og tredje fag på østsiden. Foto: Brobygård's arkiv.

Over hoveddøren ligger en svær bjælke under stikket. Den er lagt ind i 1673, hvor åbningen blev bredere, og det gamle stiks vederlag stort set forsvandt. Foto: Brobygård's arkiv.

Og fagtakten er heller ikke helt jævn – afstanden mellem vinduerne svinger. Det er altså ikke et rent barokt nybyggeri. Der er genbrug på færde, men det er kun i kælderens og ydermurene; for et besøg på loftet afslører et rent 1600-talstagværk.

Det er så heldigt, at der i gårdens arkiv findes et dusin falmede farvefotografier fra 1967, hvor facaderne blev afrenset, inden der blev kalket. De viser noget mere murværk, end man kan se gennem den nuværende hvidtekalk. De kurvehanksbuede stik ses på østsiden (facaden) over de tre nordligste vinduer. Det fjerde fag har rester

af et laversiddende lidt bredere stik, som må have været en dør. De to følgende fag har også stik med kurvehanksform. De seks sydlige vinduer har alle lige 1600-talsstik. På havesiden er buestikkene mere udvisket: Andet fag har svage spor, men fjerde til sjette har tydelige kurvehanksbuer. Disse spor peger i retning af et ældre hus i den nordlige halvdel af bygningen.

Det korte besøg gav altså ny viden om bygningshistorien. Det, der i dag umiddelbart ser ud som en barok hovedbygning, rummer væsentlige dele af et renæssancehus. Måske et Rantzau-byggeri fra allersidst i 1500-tallet.

Noter:

- 1 Nordisk Slots- og Herregårdssymposium er en årligt tilbagevendende konferencebegivenhed, der samler forskere fra Norden. Symposiumet udgør et forum for udveksling af forskningsresultater og arbejdsmetoder, debat og diskussion om emner knyttet til nordisk herregårdskultur. Ud over at sætte herregårdene på en fælles nordisk dagsorden har symposierne skabt en succesfuld symbiose mellem universiteter og museer, idet en af de afledte og meget betydningsfulde effekter af dette initiativ har været etableringen af et aktivt og velfungerende forskernetværk på tværs af fag- og landegrænser.
- 2 Den Rantzauske Tavle er et maleri skabt cirka 1591 til hyldest af den uradelige rantzauske slægt og dens kongetro politik. Tavlen bygger på forlæg af en florentinsk kunstner og den tyske kobberstikker Frans Hogenberg. Maleriet findes i dag på herregården Krengerup på Fyn, www.denstoredanske.dk.

Litteratur:

- Bobé, Louis: *Danske Herregårde ved 1920*, 1923.
Den store danske: https://denstoredanske.lex.dk/Rantzau_-_holstensk_uradelsslægt.
Roussell, Aage (red.): *Danske Slotte og Herregaarde*, 2 udg., 1965.